

Nr 56

Utlåtande i anledning av väckta motioner om makes samtycke till utträde ur den allmänna tilläggs pensionsförsäkringen.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 545 i första kammaren av herr *Palm* och fröken *Mattson* samt nr 648 i andra kammaren av fröken *Bergegren m. fl.* I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts,

»I. att riksdagen måtte besluta att till 11 kap. 7 § lagen om allmän försäkring skall fogas en bestämmelse, att i det fall den försäkrade är gift anmälan om undantagande eller utträde ur den allmänna tilläggs pensionsförsäkringen skall åtföljas av bevis att andre maken samtycker till åtgärden, samt

II. att vederbörande utskott utarbetar förslag till lagtext».

Över motionerna har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden från riksförsäkringsverket och familjerättskommittén. Yttrande har därjämte på utskottets begäran avgivits av Försäkringskassaförbundet.

Gällande bestämmelser

Den allmänna försäkringen, inklusive försäkringen för tilläggspension, är i princip obligatorisk med automatisk anslutning. Rätten till tilläggspension grundas på inkomsten av det förvärvsarbete den försäkrade utför under sin aktiva tid och pensionen är avvägd i förhållande till denna inkomst. Pensionsgrundande inkomst utgöres av dels inkomst av anställning dels inkomst av annat förvärvsarbete. Med inkomst av annat förvärvsarbete avses bl. a. inkomst av här i riket bedriven rörelse och inkomst av här belägen jordbruksfastighet, som brukas av den försäkrade.

Ehuru den allmänna försäkringen, såsom nämnts, är i princip obligatorisk, har en försäkrad möjlighet att anmäla individuellt undantagande från försäkringen för tilläggspension, såvitt avser inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Bestämmelserna härom återfinnes i 11 kap. 7 § *lagen om allmän försäkring*. Har sådant undantagande skett, skall vid beräkning av pensionsgrundande inkomst för den försäkrade för tid efter ingången av året näst efter det då anmälan gjordes hänsyn inte tagas till inkomst av annat förvärvsarbete. För försäkrad, som ej har inkomst av anställning, innebär detta att han inte längre intjänar någon pensionsrätt för sina inkomster. Därutöver kan undantagandet i minskande riktning påverka den pensionsrätt vederbörande förvärvat eller kommer att förvärva på grund av inkom-

ter, som inte omfattas av undantagandet. Bestämmelser härutinnan finns i 12 kap. 2 § andra stycket lagen om allmän försäkring såvitt avser ålderspension och i 13 kap. 2 § tredje stycket såvitt angår förtidspension. Eftersom familjepension beräknas i relation till den försäkrades förtids- eller ålderspension eller den förtidspension, vartill han skulle ha varit berättigad, om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som kräves för rätt till sådan pension, påverkar undantagandet också familjepensionen efter den försäkrade. Undantagande från tilläggs pensioneringen får betydelse även för sjukförsäkringen. För tid då undantagandet äger giltighet skall nämligen den försäkrades sjukpenningklass bestämmas med bortseende från hans inkomst av annat förvärvsarbete än anställning; grundsjukpenningen påverkas dock ej.

Anmälan om undantagande kan återkallas av den försäkrade med verkan från nästa årsskifte, dock tidigast från det årsskifte som inträffar sedan undantagandet ägt giltighet i fem år. Den som återkallat anmälan om undantagande får därefter inte ånyo göra dylik anmälan.

Äktenskapets rättsverkningar

Makar är skyldiga att bidra till varandras och till familjens underhåll. Den grundläggande bestämmelsen härom återfinnes i 5 kap. 2 § *gifttermålsbalken*. Enligt detta lagrum åligger det makar att, var efter sin förmåga, genom tillskott av penningar, verksamhet i hemmet eller annorledes bidra till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor kan anses tillbörligt. Härunder ingår vad som erfordras för makarnas gemensamma hushållning och barnens uppfostran samt för tillgodo-seende av vardera makens särskilda behov. Ägnar hustrun sin arbetskraft åt hemmets skötsel, räknas hon därmed bidra till underhållet. I sådant fall åligger det i princip mannen att tillhandahålla hustrun penningmedel för de utgifter denna har att ombesörja för hushållningen och för bestridande av utgifter för hustruns särskilda behov (5 kap. 3 §).

Reglerna om *egendomsordningen* i äktenskap återfinnes i 6 kap. *gifttermålsbalken*. Vardera maken äger och förvaltar sin egendom. Emellertid har lagen utrustat vardera maken med en viss rätt till den andre makens egendom, giftorätt, vilken innebär framför allt en rätt till lika delning av bägges egendom vid äktenskapets upplösning. Från giftorätt undantages sådan egendom, som enligt särskilda regler anses vara vederbörande makes enskilda. Till skydd för makes giftorätt har stadgats, att det åligger make att så vårda sitt giftorättsgods, att det inte otillbörligen minskas andre maken till förfång. Därutöver har föreskrivits att makes samtycke erfordras till förfogande över vissa slag av giftorättsgods, som är särskilt viktiga för hemmet och andre maken. Sålunda gäller inskränkningar i makes förvaltning av dels lösören som ingår i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller är avsedda för barnens personliga bruk, dels fast egen-

dom. I sistnämnda avseende föreskrives i 6 kap. 4 § att make ej får avhända sig eller låta inteckna för gäld fast egendom, vari andre maken har giftorätt, utan att denne skriftligen med två vittnen samtycker därtill. Vägras samtycke, äger rätten på ansökan tillåta åtgärden, om skäl till vägran finnes ej vara för handen.

Remissyttrandena

Familjerättskommittén tillstyrker motionerna. Kommittén uppehåller sig först vid vad som gäller i fråga om andra försäkringar än den allmänna och uttalar härom följande:

Rätten till pension utgör ofta den största ekonomiska tillgången i makars bo. Familjepensionen är en viktig del därav. Gällande kollektiva tjänstepensionsordningar innebär i regel obligatorisk anslutning för arbetstagarna, och någon möjlighet att byta ut rätten till pension mot annan ekonomisk förmån står i allmänhet ej till buds. Som regel äger den anställde ej heller eljest förfoga över sin pensionsrätt. Även vid individuell tjänstepensionering saknar den anställde i stor utsträckning möjlighet att utan arbetsgivarens medgivande förfoga över rätten till pension. Liknande principer har i ett par fall införts i fråga om det efterlevandeskydd som nyligen skapats på arbetsmarknaden i form av grupplivförsäkring. Beträffande den för arbetare inrättade grupplivförsäkringen i Arbetsmarknadens försäkringsaktiebolag (AFA) gäller sålunda, att arbetstagaren icke må utan AFA:s medgivande förfoga över sin rätt på grund av försäkringen vare sig genom överlåtelse, pantsättning eller utfästelse att låta förmånstagarförordnande stå vid makt. Och motsvarande regel har införts för statens grupplivförsäkring för arbetstagare i statens tjänst m. fl.

De som ej har anställning, vilken är förenad med rätt till pension, kan sörja för sin ålderdom och sina efterlevande genom att teckna livförsäkring, i första hand pensionsförsäkring eller annan livränteförsäkring men även kapitalförsäkring. För en försäkringstagare gäller ej några inskränkningar i förfoganderätten. Med anledning av önskemål främst från kvinnohåll har emellertid familjerättskommittén under sitt arbete med en översyn av äktenskapslagstiftningen beaktat livförsäkringarnas betydelse för familjeförsörjningen och övervägt vissa särskilda bestämmelser om dem. Dessa bestämmelser skulle bl. a. syfta till att ge make medbestämmanderätt i fråga om förfoganden över försäkring på endera makens liv, så att icke den ena maken utan den andres samtycke kan beröva familjen det skydd som försäkringen innebär.

De skäl som bör grunda rätt för make till medbestämmanderätt vid förfoganden över försäkring på endera makens liv angives närmare sålunda:

Den make, i regel hustrun, som vid tjänstepension ej utfört det pensionsgrundande arbetet, har likväl i regel genom sitt arbete i hemmet eller på annat sätt bidragit till familjens försörjning och sålunda i sin mån möjliggjort förvärvet av pensionsrätten. Där denna, såsom vid egen pensionering genom försäkring, förvärvats genom inbetalning av premier eller andra avgifter, har dessa i allmänhet belastat båda makarna, antingen så att de fått inskränka sig i annat hänseende eller så att deras möjligheter att göra be-

sparingar på annat sätt minskats. Den ena maken bör icke på egen hand förfoga över det försörjningsskydd som skapats för familjen.

I fråga om tilläggspensioneringen anföres vidare:

Anmälan om undantagande från ATP får i huvudsak verkan för de framtida möjligheterna att intjäna pensionsrätt. Undantagandet medför befrielse från motsvarande avgifter till ATP, varigenom ett visst värde frigörs som kan komma familjen till godo på annat sätt. Som nämnts kan ett undantagande från ATP även leda till minskning av redan intjänad pensionsrätt. Då familjepensionen genom sin anknytning till förtidspensionens beräkning kan inkräktas väsentligt, föreligger starka skäl för att kräva makes samtycke till undantagande. En make, som ej fått kännedom om anmälan om undantagande, kan bli utsatt för en mycket obehaglig överraskning, när han vid inträffat pensionsfall står utan det skydd som han med hänsyn till principen om allmän pensionering räknat med.

Familjerättskommittén vill därför bestämt förorda, att makes samtycke krävs för undantagande från ATP. En sådan regel kan, såsom motionärerna ifrågasätter, införas i lagen om allmän försäkring, eller också intagas i giftermålsbalken. Om make vägrar samtycke utan tillräckliga skäl, bör lämplig myndighet kunna ge tillstånd till åtgärden. Kommittén vill erinra om att det enligt 6 kap. 6 § giftermålsbalken ankommer på rätten att i liknande situationer pröva frågan om samtycke, därest make vägrat att medverka.

Riksförsäkringsverket anför i sitt yttrande:

Enligt uppgifter, som riksförsäkringsverket inhämtat från de allmänna försäkringskassorna, är fr. o. m. 1963 års ingång ca 59 000 försäkrade undantagna från den allmänna försäkringen såvitt angår inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Vilka yrkeskategorier dessa från försäkringen undantagna tillhör kan verket ännu inte uttala sig om. Mycket talar dock för att det övervägande antalet utgöres av jordbrukare. Av övriga försäkrade, som begärt undantagande, består sannolikt största delen av försäkrade med s. k. blandad inkomst, d. v. s. inkomst av såväl anställning som inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Framför allt synes ett relativt stort antal stats- och kommunaltjänstemän ha begärt undantagande från försäkringen för sina sidoinkomster.

Från de synpunkter riksförsäkringsverket har att beakta synes i princip intet vara att erinra mot förslaget att makes samtycke skall krävas när undantagande begäres från den allmänna försäkringen såvitt avser inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Tilläggspension i form av bl. a. familjepension kan vara av sådan avgörande betydelse för maka och barn att inte enbart den ena maken bör kunna fritt förfoga över försäkringen.

De skäl som talar för makes behörighetsinskränkning när fråga är om utträde ur den allmänna försäkringen kan återopas exempelvis när det gäller försäkringstagares förfoganderätt över andra försäkringar än den allmänna försäkringen. Sålunda är livförsäkringsavtalen av stor betydelse dels genom det riskskydd de utgör dels genom den tillgång som försäkringsbeloppet över huvud innebär vid en tidpunkt då det som bäst behövs. Trots detta råder ingen inskränkning i makes rådighet över denna typ av försäkring.

Spörsmål av ifrågavarande art kommer, enligt vad Riksförsäkringsverket under hand inhämtat, att utredas av familjerättskommittén.

Emellertid synes skälen för en lagändring i sådan riktning som påyrkats i motionerna vara så starka att verket för sin del vill förorda att erforderlig ändring av lagen om allmän försäkring genomföres utan dröjsmål.

Även *Försäkringskassförbundet* instämmer i motionärernas förslag. I yttrandet anföres bl. a.:

Trots att tilläggspensioneringen inom den allmänna försäkringen varit i kraft endast en kort tid vad gäller utgående förmåner, har redan ett antal pensionsfall visat de allvarliga konsekvenser för den efterlämnade familjens ekonomiska trygghet ett undantagande från tilläggspensioneringen kan få vid familjeförsörjarens bortgång.

Såsom principiellt stöd för sitt förslag har motionärerna åberopat 6 kap. 4 § giftermålsbalken. Även om parallelliteten inte är fullständig med motionsförslaget, är det uppenbart att intjänt pensionsrätt i tilläggspensioneringen är en tillgång i en familj, som inte enbart berör den ene av makarna. Det torde inte vara omotiverat att även åberopa den ömsesidiga underhållsskyldighet som stadgas i 5 kap. 2 § giftermålsbalken, detta desto mer som ett undantagande från tilläggspensioneringen även medför undantagande från försäkringen för tilläggsjukpenning.

Utskottet

Den allmänna försäkringen är i princip obligatorisk med automatisk anslutning. Försäkrad har emellertid möjlighet att anmäla undantagande från försäkringen för tilläggspension, såvitt avser inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Bestämmelserna härom återfinnes i 11 kap. 7 § lagen om allmän försäkring. Anmälan om undantagande får verkan fr. o. m. året näst efter det då anmälan gjorts och medför att pension inte beräknas på annan inkomst än sådan som härrör från anställning. För t. ex. rörelseidkare och jordbrukare, som inte har inkomst av anställning, får anmälan om undantagande till följd, att de inte intjänar någon tilläggspension. Ett undantagande medför också reducering av redan intjänad pensionsrätt. Undantagandet påverkar familjepensionen efter den försäkrade på motsvarande sätt som pensionen till honom själv, eftersom familjepensionen beräknas i relation till den försäkrades pension respektive den pension den försäkrade skulle ha varit berättigad till. Slutligen är att märka att undantagande från tilläggspensioneringen även medför att den försäkrades sjukpenningklass skall bestämmas med bortseende från hans inkomst av annat förvärvsarbete än anställning; grundsjukpenningen påverkas dock ej.

I förevarande motioner påpekas, att i lagen om allmän försäkring föreskrivits att om den försäkrade är omyndig anmälan om undantagande skall göras av förmyndaren, som därvid har att visa att den omyndige samtycker till åtgärden, men att i de fall den försäkrade är gift motsvarande skydd inte finns för maken. Vidare erinras om stadgandet i 6 kap. 4 § giftermålsbalken, enligt vilket make inte äger avhända sig eller med in-teckning för gäld belasta fast egendom, vari andra maken har giftorätt, utan att denne samtycker därtill. Motionärerna anser det lika viktigt att en garanti skapas för att inte den ene av makarna utan den andres hörande eller vetskap fattar ett för familjens framtida trygghet så betydelsefullt beslut som ett utträde ur den allmänna tilläggspensioneringen innebär. Motionerna ut-

mynnar i ett yrkande om att riksdagen skall besluta, att i det fall den försäkrade är gift anmälan om undantagande från försäkringen för tilläggs-pension skall åtföljas av bevis att den andra maken samtycker till åtgärden.

Över motionerna har yttranden avgivits av familjerättskommittén, riks-försäkringsverket och Försäkringskassaförbundet. Samtliga remissinstanser har tillstyrkt motionerna.

Även utskottet anser att starka skäl talar för att make till försäkrad, som önskar utträda ur tilläggs-pensioneringen, erhåller medinflytande vid beslutet härom. Utskottet är emellertid inte berett att nu taga ställning till hur skyddet för make i detta avseende bör utformas utan anser att frågan härom bör bli föremål för utredning. Utskottet får därför hemställa,

1) att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 545 och II: 648, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådana bestämmelser att make till försäkrad erhåller medinflytande vid försäkrads beslut att anmäla undantagande från den allmänna tilläggs-pensioneringen; samt

2) att motionerna, i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet under 1) hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 maj 1963

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, fröken Nordström, herrar Enarsson, Eric Carlsson*, Dahlberg* och Harry Carlsson*;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Rimmerfors, Odhe*, Bengtsson i Varberg, fröken Sandell, fru Gunne*, herrar Fredriksson och Gustavsson i Alvesta.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.